

AFORIZM VA MAQOL TUSHUNCHALARINING TALQINI VA O'RTASIDAGI FARQ

Narmuratov Zayniddin Rajapovich
Termiz davlat universiteti (PhD)

Safarmurodov Ilxom To'raqulovich
Termiz davlat universiteti magistri

Annotatsiya: O'zbek tili - boy imkoniyatlarga ega til. Tilimizning o'ziga xos xususiyatlari uning qimmatini belgilaydi. Tilimizning tasviriy ifodalarga boyligi, bo'yoqdorligi maqollarda ham namoyon bo'ladi. Dono xalqimiz milliy madaniyatini, mentalitetini, so'z boyligini aforizmlar va maqollar orqali ham namoyon qiladi. Ushbu maqolada aforizm va maqol tushunchalarining talqini va o'rtasidagi farq haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Aforizm, maqollar, xalq og'zaki ijodi, madaniyat, hikmatli so'zlar. Xalqimiz boy ma'naviy merosining ajralmas bir bo'lagi sifatida yashab kelayotgan maqol, aforizm, matal va iboralarni o'rganish, ularda aks etgan xalq hayotini, insoniy tuyg'ular tasvirini ko'rsatish har doim dolzarblik kasb etib kelgan. O'zbek xalq maqollari, matallari va iboralarni o'rganish bugungi kunda nafaqat adabiyotshunoslik, tilshunoslikning ham oldida turgan muhim masalalardan biri hisoblanadi. Maqol va matallar, aforizmlar kishilarning, ayniqsa yoshlarning ongini o'stiradi, ularni to'g'riso'z, rostgo'y, mehnatsevar, mard, jasur, sabotli va matonatli bo'lishiga o'rgatadi, kishidagi eng insoniy fazilatlarini targ'ib etadi. Biz og'zaki so'zlashuvimizda juda ko'p marotaba maqollarga murojaat etamiz. Maqol xalqimizning yillar davomida shakllangan og'zaki nutqining namunasi sanaladi. "Maqol" atamasi arabcha qavlun - gapirmoq, aytmoq so'zidan olingan. O'zbek xalq maqollari tilimizda qoliplashgan holda namoyon bo'ladi. Maqollardagi so'zlarni boshqasi bilan almashtirish, biror so'zni qo'shish mumkin emas. Maqollar xalqimizning milliy, madaniy-ma'naviy avloddan-avlodga o'tib kelayotgan merosi hisoblanadi. Bu meros madaniyatimizning ham namunasi sanaladi. Til va madaniyatning o'zaro yaqinligi va aloqadorligi ularni yagona metodologik asosda o'rganish imkonini beradi. Maqollar - bu xalq tajribasi, uning nafasi, yig'isi, shodligi va sevinchi, qayg'usi va ovunchi, bu xalq haqiqati, uni to'g'ri yo'lga eltuvchi mayoqdir. "Xalq asrlar mobaynida to'plagan hayotiy tajribasini turli vositalar yordamida kelajak avlodlarga meros qilib qoldiradi.

Maqollar ana shunday bebaho meros namunasi hisoblanadi. Ular zamonlarosha xalq donishmandligining muhim manbai sifatida, og‘izdan – og‘izga o‘tib, sayqallanib kelgan. Maqollar xalq og‘zaki ijodining boshqa janrlari singari har bir xalqning milliy adabiy va madaniy boyligi hisoblanadi. Ular xalqning milliy – madaniy xususiyatlari va uning qirralarini, dunyoqarashi, axloqiy me‘yor va prinsiplarini, millatning ruhiy holatini to‘liq ifodalaydi”. O‘zbek maqollarining o‘rganilish tarixi: o‘zbek xalq durdonalarini, o‘zbek xalq ijodining ommaviy janrlaridan biri bo‘lgan maqollarni to‘plash va o‘rganish tarixi ham, ulardan yozuvchi va olimlarning o‘z asarlarida foydalanishi ham uzoq davrlarga borib taqaladi. Xususan, XI asrning buyuk olimi M. Koshg‘ariy o‘zining “Devonu lug‘atit turk” asarida turk tili oilasiga kiruvchi xalqlarning maqollaridan keng foydalangan. Bu asar yolg‘iz o‘sha davr tilidagi so‘zlarni izohlovchi kitobgina emas, balki shu vaqtda butun O‘rta Osiyo doirasida, ya’ni, Yuqori Chindan tortib Movorounnahr, Xorazm, Farg‘ona, Buxoroga qadar cho‘zilgan keng va katta hududda yashagan urug‘, qabila, xalqlar, ularning tillari, o‘sha davr xalq og‘zaki ijodiy maqollari to‘g‘risida ham ma‘lumot beruvchi noyob filologik asardir. Otabobolarimizning “Yaxshilik qil, suvga sol, baliq bilur; baliq bilmasa Xoliq bilur”, “O‘ng qo‘ling bersin, chap qo‘ling bilmasin” kabi fikrlari mustahkam tarbiya sifatida avlodlarga meros bo‘lib qolgan. Maqollar folkloristik nuqtayi nazaridan folklorshunos olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Xalq og‘zaki ijodi bo‘lgan maqollar to‘planib, tasniflangan va kitob holdida nashr qilingan. Maqollarning o‘rganilishi o‘zbek millatining boy tarixini ko‘rsatish bilan birga milliy madaniyatini ham o‘zida namoyon qiladi.

Aforizm (yunoncha aphorismos – hikmatli so‘z) – qisqa, lekin chuqur ma‘noli, muallifi aniq gap, hikmatli so‘zlar. Aforizmning asosiy qoidasi sifatida shaklan ixcham, obraz va fikrga boy, his-tuyg‘u, xulosa va holatni aniq, mukammal aks ettirish, kuchli emotsional va intellektual ta‘sir kuchiga ega bo‘lish aforizmning asosiy xususiyatidir. Aforizm mavzu jihatdan cheklanmagan, barcha sohalariga oid masalalarni aks ettirishi mumkin. Eng muhimi, u fikrni xalq tiliga yaqin, uning ruhiga mos qilib ifoda etadi. Shuning uchun ham xalqning ruhi va fikr-qarashlarini ifoda etadigan aforizmlar tez ommalashib, umummilliy shiorga aylanib ketadi. Aforizm so‘zi har bir inson uchun turli xil tushunchaga ega. Kimdir uni o‘z kayfiyatini ko‘tarish uchun o‘qisa, kimdir hayot tajribasini oshirishga va donishmandlardek fikrlash uchun o‘qiydi, kimdur esa kerakli vaqtda, davralarda ushbu aforizm so‘zlarini ishlatish uchun o‘qiydi. Aforizm - bu so‘zlardan tashkil topgan, qachonlardir buyuk allomalar, shoirlar tomonidan aytilgan chuqur ma‘noli

gapdir. Lekin ushbu so'zlarni nafaqat allomalar yoki shoirlar ishlatishgan, balki oddiy oramizdagi yoshi ulug' insonlar ham ishlatishadi. Ayrim aforizmlar bizlarga yashashni o'rgatadi. Misol uchun, "Sening munosabating, sening darajangni aniqlab beradi", Leonardo Da Vinchidan "Agar temir ishlatilmasa, zanglaydi. Agar suv harakatlanib turmasa, ayniydi. Agar kishi fikrlamasa, aql bilan ham shunday holat yuz beradi.". Ushbu aforizmlarda hayot qonuni jamlangan bo'lib tan olish kerak ular bizni to'g'ri yashashga undaydi. Sir emaski aforizmlar barcha xalqlarda sevib o'rganiladi va har qanday xalq ma'naviy bisotida mavjud bo'lgan aforizmlar odatda boshqa xalqlar tomonidan ham bajonidil o'rganiladi. XX asrning buyuk shoirlaridan biri bo'lgan Dog'iston farzandi Rasul Gamzatovning aforizmgaga aylangan fikriga quloq tutib ko'ramiz. „Agar kimdir menga kun kelib bir kun avar tilining yo'q bo'lib ketishiga kafolat bersa, men bugun o'lishga tayyorman“. Vatanga, o'z tiliga nisbatan mehr va sadoqatni yana qanday ta'riflash mumkin. O'quvchining vujudini titratib yuboruvchi bu kabi qaynoq va yurakning tub-tubidan otilib chiqqan samimiy fikrlarni hamma vaqt uchratavermaysiz.

Xulosa: Maqollar xalqimizning milliy, madaniy–ma'naviy avloddan–avlodga o'tib kelayotgan merosi hisoblanadi. Bu meros madaniyatimizning ham namunasi sanaladi. Til va madaniyatning o'zaro yaqinligi va aloqadorligi ularni yagona metodologik asosda o'rganish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Koshg'ariy M. "Devonu lug'atit turk" I tom. -Toshkent.: 1960.
2. Mirzayev T. "O'zbek xalq maqollari". –Toshkent: 2003.
3. O'zbek xalq maqollari. –Toshkent: G'. G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2009.
4. O'zbek xalq maqollari. – Toskent: Sharq 2012
5. Dmitrieva O. A. Kulturno-yazikovie xarakteristiki v poslovis i aforizmov. Volgograd: Peremena, 1997-16s.